

İSLAM HUKUKUNDA EVLİLİKTE VELÂYETİN ORTADAN KALKMASIYLA VELİNİN VELAYETİNİN KİME GEÇECEĞİ KONUSUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

REASONS RESTRICTING OR ABOLISHING
MARRIAGE CUSTODY IN ISLAMIC LAW

BEDRİ ASLAN*

Özet

İslam hukukunda velayet önemli bir yer tutmaktadır. Velayetin mahal ile ilgili olarak mali velâyet ve nefsi velâyet, özel ve genel sıfatla ilgili olarak velâyet-i âmme ve velâyet-i hâssa, yetki tasarrufu bağlamında velâyet-i icbâr ve velâyeti ihtiyari olmak üzere birçok açıdan taksimi yapılmıştır. Velayet meselesindeki sıralama cumhura göre miras sıralamasıyla aynıdır. Bütün mezheplere göre velinin velâyet yetkisini kullanması için bazı şartlara haiz olması gerekir. Bütün mezheplerin üzerinde ittifak ettiği şartlar; akıl, bulûğ, hürriyet ve din birliği şartlarıdır. İttifak edilen şartlar dışında üzerinde ittifak edilmemiş bazı şartlar da vardır. Veli için zikredilen şartlardan biri bulunmadığı takdirde velinin velayet yetkisi ya sınırlandırılır ya da ortadan kalkar. Bu durumda velâyet hakkı ya şer'î hâkime veya daha uzak bir veliye verilir.

Anahtar Sözcük: Velâyet, yakın, uzak, veli.

* Yrd. Doç. Dr. Batman İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı,
(aslan-bedri@hotmail.com)

Abstract

Custody occupies a major position in the Islamic law. Custody is classified dually in many aspects such as financial custody and self custody according to location; general custody and special custody according to special and general specification; forced custody and selective custody according to authority disposal. The ranking in custody is as per the inheritance ranking according to the majority. The custodian should be holding certain features in order to use the custody authority according to all sects. All sects have compromised on the conditions of wisdom, puberty, freedom and religious unity. However they have not agreed on some other conditions. In case one of these conditions specified as features of custodian does not exist, the custody authority of the custodian is either restricted or abolished. In this case the custody is transferred to the ruler (a sultan) or another custodian located in a further distance.

Key Concepts: Custody, near, far, custodian.

Giriş

Şahıslar üzerindeki velâyet meselesinin İslam hukukunda önemli bir yeri vardır. Velayetin kötüye kullanılmasından kaynaklanan zararlar her zaman söz konusu olabilir. Bu yüzden malî tasarruflardan kaynaklanan zararların telafisi ancak mali yönden telafi edilmesiyle mümkündür. Maddi yönü bulunmayan velayetlerin hükmü farklı uygulamalar gerektirir. Bunun için şahıs üzerindeki velâyet meselesinin iyi bilinmesi gerekir.

Evlenmede velâyet konusu da fıkıhçıların tartıştıkları önemli bir meseledir. Bu tartışmaların ana mihveri velâyetin gerekliliği, cebrî velâyet ve velâyeti kısıtlayan nedenlerdir. Bu araştırmamızda velâyetin bütün alt başlıklarını ele almamız mümkün olmadığından burada sadece velâyeti sınırlandıran nedenler ve velâyetin düşmesiyle daha sonra velayetin kime geçeceği problemi incelenecektir. Her zaman siyasi, ekonomik ve farklı nedenlerden dolayı velâyetin kötüye kullanılması mümkündür. Bundan ötürü kişilerin mağduriyetinin giderilmesi, kalıcı zararlarının önüne geçilmesi için velâyeti sınırlandıran nedenlerin bilinmesi gerekir. Ancak konunun daha iyi anlaşılması amacıyla başlangıçta nikâh (evlenme), velâyet, velâyetin çeşitleri ve velâyetteki sıralama ele alınacak akabinde de velâyeti sınırlandıran sebepler ve velâyetin kime geçeceği meselesi incelenecektir.

I. Nikâh (Evlilik)

Nikâh, sözlükte “evlenmek” ve “cinsel ilişkide bulunmak” anlamına gelir.¹ Fıkıh literatüründe ise “Karşı cinsten iki kişinin birlikte yaşamalarına ve karşılıklı yardımlaşmalarına imkân veren ve taraflara karşılıklı hak ve sorumluluklar yükleyen bir sözleşmedir.”² Ya da “şer‘an aranan şartlar çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkek ile bir kadının hayatlarını daimi bir şekilde birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder.”³

Nikâh akdinin tanımlarına bakıldığı zaman bunun taraflara bazı sorumluluklar yüklediği görülecektir. Nitekim İslam hukuku aile müessesinin önemine binaen diğer akitlerde bulunmayan bazı şartların bu akitte kaydedilmesini gerekli kılmıştır. Örneğin ilan etme, şahitlerin hazır bulunması ve akdin taraflarının adaleti gibi şartlar diğer akitlerde gerekli olmadığı halde bu şartlar nikâh akdi için zorunludur. Aile kurumunun temelleri nikâh ile atıldığı için bu akdin sağlam temeller üzerine bina edilmesi gerekir. Bu temelin atılmasında da en önemli öge velidir.

II. Velâyet (Yetki)

Velâyet sözlükte: “İdare etmek, düzenlemek, yaklaşmak, işi üzerine almak, yardım etmek ve salahiyet gibi anlamlara gelir.”⁴ Fıkıh literatüründe ise velâyet “rıza bakılmaksızın bir sözün başkası hakkında geçerli ve sonuç doğurucu kılınması” anlamını ifade eder.⁵ Ya da akdin bir başkasının iznine bağlı olması veya başkalarının rızasını almaksızın evlendirebilme yetkisine sahip olmaktır.⁶ Başka bir anlamı da akdi geçerli kılmaya güç yetirmektir.⁷

Bu tanımlar incelendiğinde velâyetin iki kısmı olan velâyet-i cebri (zorlayıcı) ve velâyet-i nedbi’yi (ihtiyari) görmekteyiz. Cebri velâyette veli, velâyeti altında bulunan kimselerden izin almaksızın onları evlendirebilir. Nedbi velâyette ise veli, velâyeti altında bulunan kimselerden izin almadan onları evlendiremez.

1 Komisyon, *el-Mu‘cemu’l-Vasıt*, Dördüncü Baskı, Mektebetu’t-Şurûk ed-Devliyye, yy, 2004, s. 1058.

2 İbrahim Paçacı, “Nikâh” *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİBY, Ankara 2006. s. 527.

3 Fahrettin Attar, “Nikâh”, *DİA*, İstanbul 1993. c. 33, s. 112.

4 Paçacı, (velâyet), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 690.

5 İsmail Safa Üstün, “Velâyet”, *DİA*, c. 43, s. 22.

6 Saffet Köse, *İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet*, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, Yıl 2003, s. 102.

7 Muhammed Ebu Zehra, *el-Ahvalu’s-Şahsiyye*, Dâru’l-Fikri’l-Arabî, Kahire, 2005, s.107.

A. Velâyetin Çeşitleri

Velâyet farklı açılardan sınıflandırılmalara tâbi tutulmuştur. Örneğin velâyet; mahal ile ilgili olarak mali ve nefsi velâyet, özel ve genel sıfatla ilgili olarak âmme ve hâssa velâyet, yetkinin tasarrufu ile ilgili olarak ise cebri ve ihtiyari velâyet olmak üzere birçok sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Ancak konumuz evlenme olduğu için burada yalnızca âmme ve hâssa velâyeti bağlamında şahıs üzerindeki velâyet incelenecektir.

1. Velâyet-i Âmme

Umum malları ve fertleri kapsayan velâyettir. Devlet başkanı, temsilcisi, onun adına iş gören vali ve hâkimler bu velâyete sahip kişilerdir.⁸ Belirli bir velinin bulunmadığı veya bazı nedenlerden ötürü velinin velâyet hakkını yitirdiği durumlarda velâyet altındaki kişinin bütün salahiyetleri umumi velinin tasarrufuna geçer. Nitekim Peygamber (s.a.s.) “Velisi olmayan kimsenin velisi sultandır”⁹ diye buyurmaktadır. Tabii velâyet şartlarına haiz belirli bir velinin bulunması durumunda umumi veli bu husustaki genel yetkisini ve velayetini kullanamaz. Zira özel velâyet genel velâyetten daha güçlüdür.¹⁰

2. Velâyet-i Hâssa

Kanun ve mahkeme kararıyla kâsır kişinin mâlî ve şahsî işlerini yürütmek üzere atanan velinin velâyet hakkına velayet-i hassa denir. Babanın, dedenin, amcanın velâyeti bu türden bir velâyettir.¹¹ Özel velâyet genel velâyetten önce gelir. Özel veli bulunmadığı takdirde şahısla ilgili velâyet umumi veliye geçer. Fakat özel velayeteki sıralama hususunda fıkıhçılar arasında ihtilaf vardır. Cumhura göre velâyet asabenin (erkek akrabalar) hakkıdır. Asabe bulunmadığı takdirde velâyet yetkisi sultana geçer.¹² Hanefilere göre asabe bulunmadığı takdirde velâyet umumi veliye değil zevi'l-erhâma (asabe dışında kalan akrabalar) geçer.¹³

8 Paçacı, (velâyet), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 690.

9 Ahmed b. Hanbel Ebû Abdullah eş-Şeybânî (v. 241/855), *Müsnedu Ahmed b. Hanbel*, Thk. Şuayb el-Arnâvût ve Aherûn, Müessesetu'r-Risâle, yy, 2001, c. XXXII, s. 200.

10 Ali Haydar (v. 1853/1935), *Dürerü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut ty, c. I, s. 52.

11 Paçacı, (velâyet), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 690.

12 Şihâbuddîn Ahmet b. İdrîs el-Karaffî (v. 684/1285), *ez-Zahîre*, Beyrut 1994, c. IV, s. 246; bk. Şeyhu'l-İslâm Zekerîyya el-Ensârî (v. 926/1520), *Esne'l-Metâlib fî Şerhi Ravdi't-Tâlib*, Thk. Muhammed Muhammed Tamir, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Birinci Baskı, Beyrut 2000, c. III, s. 129; Mansûr b. Yunus b. İdrîs el-Behûtî (v. 1050/1640), *Şerhu Muntehe'l-İrâdât*, Dârü 'Alemlî'l-Kütüb, yy, 1993, c. II, s. 639.

13 Muhammed b. Ahmet b. Ebî Sehl Ebû Bekir es-Serahsî (v. 483/1090), *el-Mebsût*, Dârü'l-Marîfe, Beyrut, 1993, c. IV, s. 219.

Velâyet-i hâssa, icbâri (zorlayıcı velâyet) ve ihtiyari (zorlayıcı olmayan velâyet) olmak üzere ikiye ayrılır.¹⁴

a-Velâyet-i İcbâr

Velâyet-i icbâr, veliye velâyeti altında bulunan kimsenin onayı alınmaksızın hakkında tasarrufta bulunma yetkisi veren ve bu yetkiyi başkalarıyla paylaşmayan bir velâyet türüdür.¹⁵ Ancak fıkıhçılar, mahal ve tasarruf yetkisine sahip mücbir veli hakkında ihtilaf etmişlerdir. Hanefilere göre icbâr velâyeti bütün asabeye (erkek akrabalar) verilmektedir. İmam Malik (v. 178/795) ve İmam Ahmed (v. 241/855)'e göre yalnız babaya verilir. İmam Şafii (v. 204/819)'ye göre ise hem baba hem dedeye verilir.¹⁶ Şafii, Maliki ve Hanbeli fıkıhçılar icbâr velâyetinin yalnızca baba ve dedeye verilmesini baba ve dedenin şefkat ve merhametine bağlamaktadırlar. Hanefi fıkıhçılar ise, “*Senden kadınlar hakkında fetva istiyorlar. De ki, onlara ait hükmü size Allah açıklıyor: Kitap'ta kendileri için yazılmış (mirası) vermeyip nikâhlamak istediğiniz yetim kadınlar*”¹⁷ ayetine binaen icbar velâyetinin sınırlarını geniş tutmuşlardır. Zira bu ayet yetim kızların evlendirilmesi hakkında nazil olmuştur.¹⁸ Yetim kızların evlendirilmesi de ancak asabe vasıtasıyla mümkündür. Bu tartışmanın dışında icbarın taalluk bulduğu mahal hakkında da fakihler arasında ihtilaf vardır.

Hanefilere göre icbâri velâyet, ehliyetini yitiren (akıl hastası, matuh) ile küçük yaştaki erkek ve kızları kapsamaktadır. Büyük erkek ve kızların üzerinde ise velinin ihtiyarî velâyeti vardır.¹⁹ Malikî, Hanbelî ve Şafîî fakihler ise, icbâr velâyetinin ehliyetini yitirenleri ve evlenmemiş küçük ve büyük kızları kapsadığını söylemektedirler.²⁰

14 Muhammed Emîn İbn Abidin (v. 1252/1836), *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1992, c. 3, s. 55; bk. Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, Dârü'l-Fikr, Dımaşk 2004, c. 4, s. 2985; Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Sahsiyye*, s. 107; Fahrüddîn Osmân b. Ali ez-Zeylâî el-Hanefî (v. 743/1342), *Tebyînu'l-Hakâ'ik Şerhu Kenzi'd-Dakâ'ik*, Metbaatu'l-Kübra, Kâhire 1313, c. 2, s. 117.

15 Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Sahsiyye*, s. 107; bk. Paçacı, (velâyet), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 690.

16 Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Sahsiyye*, s. 110-111; bk. İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şirâzî, (v. 476/1083), *el-Muhezzeb fi Fıkhi'l- İmam eş-Şafîî*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, yy, yt, c. II, s. 431; Mahfuz b. Ahmed b. el-Huseyn el-Küluzanî, *el-Hidaye ala Mezhebi'l-İmam Ebi Abdillâh Ahmed b. Hanbel*, Muessesetu Ğiras, yy, 2004, c. 1, s. 384; Abdulvehhab b. Ali b. Nasr es-Salebî el-Bağdadî el-Malikî, (v. 422/1030), *el-Telkîn fi'l-Fıkhi'l-Malikî*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, yy, 2004 c. 1, s. 113.

17 en-Nisa, 4/127.

18 Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Sahsiyye*, s. 111.

19 Zeynuddîn b. Nuceym el-Hânefî, (v. 970/ 1563), *el-Bahru'r-Râ'ik Şerhu Kenzi'l-Hakâ'ik*, Dârü'l-Marife, Beyrut, ty, c. III, s. 117; bk. Zeylâî, *Tebyînu'l-Hakâ'ik Şerhu Kenzi'd-Dakâ'ik*, c. 2, s. 117; Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Sahsiyye*, s. 108.

20 Karâfî, *ez-Zahîre*, c. IV, s. 219; bk. Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed el-Cüveynî (478), *Nihayetu'l-Matlab fi Dirayeti'l-Mezheb*, Thk. Abdulazim Mahmud ed-Dîb, Dârü'l-Minhac,

Başka bir ifadeyle Hanefiler küçüklüğü icbâr velâyetinin nedeni bilmekte, diğer mezhepler de bekâreti icbâr velâyetinin nedeni kabul etmektedirler. Mezhepler arasındaki söz konusu bu ihtilaflar velâyetin taalluk ettiği mahalle ilgilidir.

b-Velâyet-i İhtiyar

Bu velâyete velâyet-i iştirak²¹ da denilmektedir. Bu, veliye velâyeti altında bulunan kimseleri, onayları alındıktan sonra evlendirebilme yetkisi veren velâyet türüdür.²² Yani veli ile velinin evlendireceği kişi bu velâyette ortaktır. Cumhura (Maliki, Şafii, Hanbeli ve İmam Muhammed'e göre bu velâyet buluğa ermiş kızlar hakkındadır. Ebu Hanife (v. 150/767) ve Ebu Yusuf (v. 189/804) ise bu velâyeti kabul etmemişlerdir. Onlara göre bu, velâyet-i nedb ve velâyet-i istihbaptır. Yani buluğa ermiş kızlar velileri olmadan da evlilik akdini yapabilirler. Fakat velinin akdi inşa etmesi müstehaptır.²³ Hanefiler, "Eğer erkek kadını (üçüncü defa) boşarsa, ondan sonra kadın başka bir erkekle evlenmedikçe onu alması kendisine helal olmaz"²⁴ ayetini bu görüşlerine delil olarak zikretmektedirler. Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre bu ayette evlenme fiili kadına nispet edilmiştir. Bu da velisi olmadan kadının, tek başına nikâh akdini yapabileceği anlamını ifade etmektedir. Nitekim kıyasa göre de kadın tek başına evlenmelidir. Zira kadın buluğa erdikten sonra mali konularda tek başına hareket etmektedir. Yani bu iki durum arasında hiçbir fark yoktur.²⁵

Cumhur ise, "Aranızdaki bekârları evlendirin"²⁶ ayetini görüşlerine delil olarak zikretmiştir. Cumhura göre evlenme ile mali konular birbirlerinden farklıdır ve bunları birbirleriyle mukayese etmek mümkün değildir.²⁷

Mezhep imamları evlilikte velâyet ile ilgili sahip oldukları görüşler doğrultusunda bu husustaki ayetleri yorumlamışlardır. Ancak cumhurun da ifade ettiği gibi evlilik sözleşmesini mali sözleşmelere benzetmek mümkün değildir. Nitekim zamanın ihtiyaçları göz önünde bulundurulduğunda evlilik sözleşmesinin tek bir tarafa verilmesinin birçok problemi vardır. Bu yüzden bu sözleşmede iki tarafın da bulunması daha isabetli görünmektedir.

yy, 2007, c. XII, s. 42; Küluzanî, *el-Hidaye ala Mezhebi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, c. 1, s. 384.

21 Alâuddîn el-Kâsânî (v. 587/1191), *Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi' Dâru'l-Kitabi'l-Arabî*, Beirut 1982, c. II, s. 247.

22 Paçacı, (velâyete), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, s. 690.

23 Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Şahsiyye*, s. 126.

24 Bakara, 2/230.

25 Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Şahsiyye*, s. 127.

26 Nur, 24/32.

27 Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Şahsiyye*, s. 128.

B. Velâyette Sıralama

Velâyet sıralaması daha çok miras sıralamasına göre belirlenmiştir. Ancak mezhepler bu hususta hemfikir değildir. Hanefilere göre velâyet sıralaması oğul, baba, dede, dedenin babası, kardeş ve amca şeklinde düzenlenmiştir ve İmam Ebu Hanîfe'ye göre asabe bulunmadığı takdirde de velâyet zevi'l-erhama (yani asabe dışında kalan akrabalara) geçer.²⁸ Malikilere göre velâyet sıralaması; oğul, baba, anne baba bir kardeş, baba bir kardeş, anne baba bir kardeşlerin oğlu, baba bir kardeşlerin oğlu, baba tarafından dedeler şeklindedir.²⁹ Şafiilere göre sıralama şöyledir: Baba, dede, anne baba bir kardeşler, baba bir kardeşler, onların oğulları, amca ve sonra miras sıralamasına göre diğer asabelerdir.³⁰ Lakin Şafiîlere göre velâyet sıralanmasında oğullar yoktur ve oğul başka bir vasıfla örneğin amcaoğlu sıfatıyla ya da kadı sıfatıyla veli olabilir. Hanbelilere göre ise sıralama; baba, dede, oğul ve mirasa göre diğer akrabalar şeklindedir.³¹

C-Velâyeti Sınırlandıran Nedenler

Hem icbari hem de ihtiyari velayeti sınırlandıran birçok engel vardır. Bu engellerin çoğu veli için gerekli şartların bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Her ne kadar velinin bütün şartları hususunda fakihler arasında ittifak olmasa da velinin âkıl, baliğ ve hür olması gibi bazı şartlarda ittifak vardır. Veli için zikredilen şartların olmaması durumunda bu velâyet ya sultana ya da bir sonraki veliye geçer. Bu bölümde velâyeti ortadan kaldıran veya sınırlandıran etkenler üzerinde durulacaktır.

a-Adel (Velinin Kızını Evlendirmekten Kaçınması)

Evlilikte asıl olan kızın denk erkekle evlendirilmesidir. Denklik (kefâet) sağlanmadığı takdirde kız evlilik sözleşmesine karşı çıkabilir. Veli ister mücbir veli olsun ister olmasın velâyeti altındaki kızı ona denk bir erkekle evlendirmelidir. Mücbir olmayan velinin velâyeti altında bulunan kişiyi izin almadan evlendirmesi söz konusu değildir. Bu durumda veli ile velâyeti altında olan kişinin velâyeti müşterektir. Yani ikisi beraber karar alırlar. Fakat mücbir veli velâyeti altında bulunanlardan izin almadan onları evlendirebilir. Bu durumda velayet altında bulunan kimsenin

28 Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, c. X, s. 7329; bk. Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Sahsiyye*, 112.

29 Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Endülüsî (ö.595/1198), *Bidâyetu'l-Müctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*, Dâru'l-Hadis, Kahire, 1975, c. III, s. 40.

30 Muhammed el-Hatîb eş-Şirbinî (ö.977/1570), *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rîfeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*, yy, ty, c. III, s. 151.

31 Abdullah b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî (ö.620/1223), *el-Muğni fî Fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1405, c. VII, s. 346.

yapabileceği bir şey yoktur. Ama eğer kız kendine denk bir erkek bulsa kızın velisi kızı o kişiyle evlendirmelidir. Mücbir veli kızı söz konusu kişiyle evlendirmeye yanaşmadığı takdirde kız bu konuyu mahkemeye taşıyabilir ve böylece yakın velinin velâyeti mahkeme tarafından düşürülür. Yakın velinin velâyetinin düşmesinden sonra velâyetin kime geçeceği hususunda fakihler arasında ihtilaf vardır.

Malikiler ve Şafilere göre velâyet sultana veya kadıya geçer.³² Hanefi ve Hanbeliler ise velâyetin yakın olandan uzak olana veya sultana geçeceği şeklinde iki farklı görüş belirtmişlerdir.³³ İbn Rüşd (v.595/1198), baba dışındaki diğer velilerin kendi velâyetleri altında bulunan kimseleri denk kişilerle evlendirmekten sakınması durumunda velâyetinin sultana geçeceği hususunda ittifak olduğunu iddia etmektedir.³⁴

Sonuç olarak velinin evlendirmekten sakınması meselesi incelendiğinde velilerin evlendirme hakkı olduğu gibi kızların da haklarının olduğu görülecektir. Başka bir ifade ile veli velâyeti altında bulunan kızları dengi olan erkeklerle evlendirme yükümlülüğüne sahiptir. Kızlar da kendilerine denk olan erkeklerle evlenme hakkına sahiptirler. Veli velâyeti altında bulunan kızların denk erkekle evlenme isteklerine olumlu cevap vermediği takdirde büyük günah işlemiş olur³⁵ ve velâyet yetkisi elinden alınmak suretiyle cezalandırılır.

b-Gaybet (Hazır Bulunmamak)

İslam hukuku insanların hak ve hukukuna çok önem vermiştir. Kadınların denk kişilerle evlenmeleri de bir haktır. Bu hakkın ifası birçok fıkıhçıya göre bir veliye bağlıdır. Velâyet sıralaması akrabalıktan kaynaklanan şefkat ve merhamet derecesine göre düzenlenmiştir. Örneğin kardeş, kardeşin oğlundan önce; anne baba bir kardeş, baba bir kardeşten önce gelir.

Hanefilere göre velâyet yetkisi bütün akrabaların hakkıdır. Fakat yakın olan akraba hazır oldukça velâyet uzak akrabaya geçmez. Yakın akraba hazır olmadığı zaman kadının hakkının zail olmaması için velâyet yakın akrabadan uzak akrabaya geçer.³⁶ Bu yüzden gaip olması durumunda yakın akrabanın velâyet yetkisi uzak olan veliye

32 Muhammed 'Alîş, *Menhu'l-Celil Şerhun 'alâ Muhtasari Seyyid Halîl*, Dârü'l-Fıkr, Beyrut 1989, c. III, s. 293; bk. Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rîfeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc*, c. III, s. 153.

33 Muhammed b. Abdullah *ez-Zerkeşî el-Mısrî el-Hanbelî* (ö.772/1371), *Şerhu'z-Zerkeşî 'âlâ Muhtasari'l-Harkî*, Thk. Abdulmunim Halil İbrahim, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut 2002, c. II, s. 333; bk. Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman (ö.1078/1668), *Mecme'u'l-Enhur fi Şerhi Multeke'l-Ebhur*, Thk. Halil İmran el-Mansur, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut 1998, c. I, s. 339.

34 İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Müctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*, c. III, s. 42.

35 Süleyman el-Cemel (ö.1204/1790), *Hâşiyetu'l-Cemel 'ale'l-Menhec*, Dârü'l-Fıkr, Beyrut, ty, c. IV, s. 152.

36 Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Sahsiyye*, s. 116.

geçer. Gaipliğin hakiki veya hükmî olması bu durumu değiştirmez.³⁷ Buna binaen hapiste olan velinin velâyeti uzak olan veliye geçer. Fakihler hazır bulunmamayı kasr (namazların kısaltılması) mesafesiyle açıklamışlardır. Ancak kasr mesafesinde olmayan gaiplik velâyet yetkisinin kullanılmasına engel değildir.³⁸ Günümüzde iletişim araçlarının bulunduğu bir ortamda gaipliğin velinin bütün yetkilerine engel teşkil ettiğinden bahsetmek mümkün değildir. Her ne kadar telefon ve internet vasıtasıyla nikâh akdi meydana gelmiyorsa da telefon ve internet vasıtasıyla vekalet verilebilir. Dolayısıyla gaiplik velinin bütün yetkilerini elinden almaz.

Hanefiler yakın velinin velâyetinin sultana geçmeyerek uzak veliye geçmesini zulüm ve haksızlığın olmaması ile kayıtlı kılmışlardır. Ancak zulüm söz konusu olduğu takdirde sultana başvurulur ve sultan bu durumda velâyet yetkisini kullanır. Bununla beraber velinin bulunmaması durumunda sultanın velâyeti söz konusu olur. Burada ise birçok veli bulunmaktadır.³⁹

Malikiler bu konuyla ilgili farklı görüşler dillendirmişlerdir. Onlara göre baba dışındaki yakın veli eğer uzak bir mesafede veya hemen dönülemeyecek bir mesafedeysen velâyet yetkisi uzak veliye veya sultana geçer. Bu görüş İmam Malik'e nispet edilmiştir.⁴⁰ Başka bir görüşe göre eğer veli baba ise ve hazır bulunmaması ticaret gibi bir sebepten kaynaklanıyorsa babanın dönüşü beklenmelidir. Eğer babanın hazır bulunmaması savaş gibi nedenlere dayanıyor ve dönülmesi beklenmiyorsa bu durum sultana arz edilir. Böylece sultan da velâyet yetkisini kullanır.⁴¹

Şafiilere göre yakın veli kasr (namazın kısaltılması) mesafesinden uzak bir yerde olursa söz konusu velinin velâyeti altında olan kadının denk bir erkekle evlenmek istemesi durumunda velâyeti uzak velilere geçmez. Yakın velinin yerine sultan velâyet yetkisini kullanır. Bu, yakın velinin velâyetinin ortadan kalktığı anlamında değildir. Yakın veli kasr mesafesinde olduğu için velâyet yetkisini kullanamaz. Bundan ötürü sultan ona vekâleten velâyet yetkisini kullanır.⁴²

37 Damad, *Mecme'u'l-Enhur fi Şerhi Multeke'l-Ebhur*, c. I, s. 339.

38 İbn Nuceym, *el-Bahru'r-Râ'ik Şerhu Kenzi'l-Hakâ'ik*, c. III, s. 135.

39 Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Şahsiyye*, s. 116.

40 Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdurberr b. Asim el-Kurtubî en-Nemerî (ö.463/1071), *el-Kâfi fi Fikhi Ehli'l-Medîne*, Thk. Muhammed Muhammed Ahid, Mektebetu'r-Riyâd el-Hadîse, Riyâd 1980, c. II, s. 526.

41 Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman Ebû Abdullah et-Trâblûsî el-Mağribî (ö.954/1547), *Mevâhibu'l-Celîl li Şerhi Muhtasarı'l-Halîl*, Thk. Zekerîyya 'Umeyrât, Dârü 'Âlemi'l-Kütüb, Medîne 2003, c. III, s. 428; bk. Karâfî, *ez-Zahîre*, c. IV, s. 245.

42 Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref b. Murri (ö.676/1277), *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, yy, yt, c. XVI, s. 163; bk. Şirbinî, Muğni'l-Muhtâc, c. III, s. 157.

Hanbeli fakihlere göre yakın veli kendisine ulaşamayacak kadar uzak mesafede olursa velâyet yetkisi uzak veliye geçer. Bu durumda yakın veli yok sayılır ve velâyet yetkisi uzak veliye intikal eder.⁴³ Nitekim bütün fıkhi mezheplerde kadınların haklarının ifa edilmesi için velâyet yetkisinin intikalini gerekli görmüşlerdir.

c-Fusûk (İtaatten Ayrılmak)

Bütün mezheplere göre velinin velâyet yetkisini kullanabilmesi için bazı şartlara haiz olması gerekir. Akıl, bulûğ, hürriyet ve din birliği üzerinde bütün mezhepler ittifak etmişlerdir. Velinin sahip olması gereken bazı şartlar hususunda da ihtilaf etmişlerdir. Bunlardan biri velinin adaleti meselesidir.⁴⁴ Velinin bu şartlara haiz olmasının nedeni velâyeti altında bulunan kimselerin hak ve maslahatlarını gözetmesidir.

Hanefi ve Malikilere göre velinin fâsık olması (büyük günahları işlemesi) velâyet yetkisine engel değildir.⁴⁵ Zira önemli olan velinin kendi velâyeti altında bulunan kimselerin maslahatını gözetmesidir. Maslahatın gözetilmesinin de adaletle bir ilgisi yoktur. Ancak veli aşırı isyankar olup da haysiyetinin ayaklar altına alınmasına önem vermeyen bir kimse olursa velâyet yetkisi elinden alınır. Ancak buna (isyankârlığına) rağmen velâyeti altında bulunan kişilerin maslahatını gözetirse yani onları denk ve mehr-i misil ile evlendirirse velâyeti geçerli olur.⁴⁶

Hanefi ve Maliki fıkıhçılar “*kızlarımızı evlendiriniz*”⁴⁷ hadisine ve insanların temayüllerine binaen veli için adalet şartını dillendirmemişlerdir. Zira hadisteki “evlendiriniz” ifadesi genel bir ifade olup fâsık ve fâsık olmayan herkesi kapsamaktadır.⁴⁸

Şafî ve Hanbeli fakihler ise peygamberden rivayet edilen “*Adil iki şahit ile reşît ve güvenilir veli olmadan nikâh olmaz*”⁴⁹ hadisine dayanarak veli için adalet vasfını şart koşmuşlardır. Buna binaen kötü işlerle uğraşan, büyük günahları işleyen ve küçük günahlarda ısrar eden kişi fâsık sayıldığı için velâyeti geçersizdir.⁵⁰

43 Behûtî, *Şerhu Muntehe'l-İrâdât*, c. II, s. 641.

44 İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Müctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid*, c. III, s. 39.

45 İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, c. III, s. 54; bk. Ahmed b. Muhammed el-Halvetî (ö.1241/1825), *Bülğatu's-Salik li Ekrabi'l-Mesalik*, Dâru'l-Maarif, yt, c. II, s. 371; Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Şahsiyye*, s. 126.

46 İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, c. III, s. 54.

47 Ali b. Ömer b. Ahmed el-Bağdadî ed-Dare Kutnî (ö.385/995), *Sünenü ed-Dare Kutnî*, Thk. Şuayb el-Arnaut, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 2004, c. IV, s. 323.

48 Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Şahsiyye*, s. 126.

49 Dare Kutnî, *Sünenü ed-Dare Kutnî*, c. IV, s. 460.

50 Buhûtî, *Şerhu Muntehe'l-İrâdât*, c. II, s. 640; bk. Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 155.

Fakat Şafii fakihlerden Gazzâlî (v. 505/1111) ve daha sonra gelen birçok fakihe göre fisktan korunmak zor olduğundan ve herkesi kapsadığı için bu sıfat velinin velâyeti geçersiz kılmaz.⁵¹

Şafii âlimlerden Ebu İshak, mücbir ve mücbir olmayan veliler arasında fark gözetir ve mücbir veli için adaletin şart olduğunu fakat mücbir olmayan veli için adaletin şart olmadığını söyler. Başka bir ifade ile Ebu İshak'a göre mücbir olmayan veli vekil sayılır. Vekiller için de adalet şartı yoktur.⁵²

d-Sığar (Küçüklük)

Velinin şartlarından biri de ergenlik çağına ulaşmasıdır. Zira çocukların tasarrufları kendileri için de olsa geçerli değildir. Hatta mali konularda mümeyiz olan çocuğun tasarrufu bile velinin iznine bağlıdır. Nitekim mal üzerinde velâyeti sabit olmayan kişinin nefis (şahıs) üzerinde de velayeti sabit değildir. Zira şahısları ilgilendiren tasarruflar mali tasarruflardan daha önemlidir. Ayrıca velinin özelliklerinden biri de velâyeti altında bulunan kişilerin maslahatını gözetmesidir. Buluğa erişmeyen çocukların kendi maslahatlarını gözetmeleri dahi düşünülemez. Dolayısıyla çocukların veli olmaları söz konusu olmadığı gibi velâyetleri de geçerli değildir. Fıkıhçılar bu konuda hemfikirdir.⁵³

e-Ubudiyyet (Kölelik)

Velinin sahip olması gereken şartlarından biri de hür olmasıdır. Esasen günümüzde kölelik düzeni olmadığı için bu şartın uygulama alanı da kalmamıştır. Özellikle Kur'an ve Sünnet kölelik düzeninin aşamalı olarak ortadan kalkmasını hızlandırmıştır. Sahabenin uygulama ve yaklaşımlarında da bu görülmektedir. Nitekim İslam dini kölelik düzenini ortadan kaldırmak için birçok reçete sunmuş ve hatta kölelerin azat edilmesini ibadet saymıştır.⁵⁴ Ancak İslam'ın zuhur ettiği ilk dönem ile daha sonraki dönemlere özgü şartların dayatmaları bu düzenin tamamen ortadan kaldırılmasını geciktirmiştir. Her ne kadar yaşadığımız sırada kölelik düzeni tamamen ortadan kalkmış olsa da bu konu ile ilgili hükümler İslam hukukunun temel kaynakları ve

51 Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 155.

52 Ali b. Muhammed b. Muhammed Ebû'l-Hasan el-Basrî el-Bağdâdî el-Maverdî (ö.450/1058), *el-Hâvî fi Fikhi's-Şâfiî*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, yy 1994.

53 Zeylâî, *Tebyînu'l-Hakâ'ik Şerhu Kenzi'd-Dakâ'ik*, c. II, s. 122; bk. Trâblüsî, *Mevâhibu'l-Celîl li Şerhi Muhtasarı'l-Halîl*, c. III, s. 438, Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 155, Abdurrahman b. Abdullah el-Ba'î el-Hanbelî (ö.1192/1778), *Keşfu'l-Muhâdarât*, Thk. Muhammed b. Nasır el-'Acemî, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmîyye, Beyrut 2002, c. II, s. 586, Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Sahsiyye*, s. 126.

54 Bkz. Bedri Aslan, *İslâm Ticâret Hukukuna Göre Cehâlet Ve Güncel Akitlere Etkisi*, Dicle Üniversitesi, 2015, (basılmamış doktora tezi).

klasik kitaplarda yer almış ve tartışılmıştır. Kaynak eserlerden uzaklaşmamak ve farklı zamanların ihtiyaçlarını karşılaştırma imkânını vermesi bakımından velâyetin şartları meselesinde velinin hürriyeti şartının zikredilmesinin yerinde olacağı kanaatini taşıyoruz.

Belirtildiği üzere velinin velâyet yetkisini kullanması için birçok şart dillendirilmiştir. Bu şartlardan biri velinin hürriyetidir. Yani veli köle olmamalıdır. Çünkü kölelerin tasarrufları efendilerine bağlıdır ve kendileri için bir velâyet (başkasına veli olabilmeleri) söz konusu değildir. Fıkıhçılar bu konuda hemfikirdir.⁵⁵

f-Cunûn (Akıl Hastası)

Veli için dillendirilen şartların çoğu velinin velâyeti altında bulunan kişilerin haklarını ve maslahatlarını koruma gayesi taşır. Çocuklar başkalarının maslahatını gözetecek yeterliliğe sahip değildir. Bu yüzden velayetleri de yoktur. Temyiz ve akıl hususunda çocuktan daha kötü durumda olan akıl hastasının da velâyeti yoktur. Velâyet yetkisini kullanamayan akıl hastalarının velâyeti onlardan sonra gelen diğer akrabalarına geçer. Bu konuda fıkıhçılar arasında ihtilaf bulunmamaktadır.⁵⁶

Akıl hastalığının farklı dereceleri vardır. Örneğin mutbak yani iyileşmesi umulmayan akıl hastası ile mutbak olmayan yani iyileşmesi umulan akıl hastasının hükümü aynı değildir. Tabii fıkıhçılar arasında mutbakin çerçevesi hakkında da ihtilaf vardır.

Şafiilere göre bir yıl içerisinde bir günden fazla hastalığı devam edene mutbak denir.⁵⁷ Hanefilere göre bir yıl içerisinde hastalığı bir ay süren mutbak sayılır.⁵⁸ Fakat Hanbelilerden mutbakra ilgili bir yıl, bir ay gibi farklı tespitler rivayet edilmiştir.⁵⁹

55 Ali b. Muhammed el-Haddadî ez-Zebidî el-Hanefî (ö.800/1397), *ec-Cevheretu'n-Neyyire ala Muhtasari'l-Kudurî*, el-Matbaatu'l-Hayriyye, yy, 1322, c. II, s. 10; bk. Ahmed b. Güneym b. Sâlim en-Nefrâvî (ö.1126/1714), *el-Fevâkihu'd-Devânî 'âlâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayravanî*, Dâru'l-Fikr, yy, 1995, c. II, s. 7; Muhammed b. Ebî'l-Abbas, Ahmed b. Hamza Şahabuddin er-Remlî (ö.1004/1595), *Nihayetu'l-Muhtac ila Şerhi'l-Minhac*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1984, c. VI, s. 236; Behûtî, *er-Ravdu'l-Murabba*, Dâru'l-Mueyyed, yy, yt, c. I, s. 514.

56 Zebidî, *ec-Cevheretu'n-Neyyire ala Muhtasari'l-Kudurî*, c. II, s. 10; bk. Ebû'l-Hasan Ali b. A - düsselam (ö.1258/1843), *el-Behce fî Şerhi't-Tuhfe*, Thk. Muhammed Abdulkadir Şahin, Dâru'l-Kütübü'l-İlmîyye, Birinci Baskı, yy, Beyrut 1998, c. I, s. 36; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 155; Ebû İshâk Burhânuddîn İbrahim b. Muhammed b. Abdillâh (ö.884/1479), *el-Mubdi' Şerhu'l-Muknî*, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyâd 2003, c. VII, s. 30.

57 Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 154.

58 İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, c. III, s. 77.

59 Ebû'l-Hasan Ali b. Süleyman ed-Dımaşkî es-Sâlihi el-Merdavî (ö.885/1480), *el-İnsâf fî Ma'rîfeti'r-Râcih Mine'l-Hilâf*, Birinci Baskı, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1419, c. VI, s. 201.

İslam hukukunda mutbak ile mutbak olmayan akıl hastalarının hükümlerinin farklı olacağı açıktır. Bütün mezheplere göre mutbak olan akıl hastasının velâyeti uzak olan veliye intikal eder. Mutbak olmayan akıl hastasının velâyeti başka kişilere geçmez ve bu kişinin iyileşmesi beklenir.⁶⁰

Malikilerin bu konuya yaklaşımları biraz farklıdır. Akıl hastalığını doğuştan gelen ve daha sonra oluşan akıl hastalığı diye ikiye ayırırlar. Malikilere göre doğuştan akıl hastası olan kişinin velâyeti uzak olan akrabalara geçer. Doğuştan akıl hastası olmayan ve daha sonra akıl hastası olan kimsenin velâyeti ise sultana geçer.⁶¹

ğ-Sefeh (Akıl Zayıflığı)

Sefih, sözlükte ahmak, cahil ve malını israf edip savuran anlamındadır. Fıkıh usulü terimi olarak sefih; malını yerli yersiz saçıp savuran kimseye denir.⁶² Sefih kavramının zıt anlamlısı da rüşttür. Bazı fıkıhçılar velinin şartları arasında rüştü zikretmişlerdir. Bazıları da rüştü velinin şartları arasında anmamıştır. Reşit olmayı velinin şartlarından kabul edenler sefihin veli olamayacağını öne sürmektedirler. Buna binaen yakın velinin sefih olması durumunda velâyeti uzak olan akrabaya geçer. Bu gruba göre hacir altına alınan sefihin buluşa ermesinden önce sefih olması ile buluşa erdikten sonra sefih olması arasında fark yoktur. Her iki durumda da sefih kişinin velâyeti uzak olan velilere intikal eder.⁶³

Hanefi ve Maliki fakihler sefihin tasarruflarını mali tasarruflar ve diğer tasarruflar diye ikiye ayırırlar. Mali konularda sefih hacir altına alınır ve tasarrufları da kayıt altına alınır. Diğer konularda ise sefihin tasarrufları kısıtlanmaz.⁶⁴ Fakat Ebu Hanife, sefihin bütün tasarruflarına cevaz verir. Ona göre bir insanın tasarruflarını hacir altına almak o kişinin insanlığına hakarettir. Zira sefih kişi şeriatın bütün emir ve yasaklarına muhataptır. Bu yüzden muhatap kişinin bütün tasarrufları da kabul edilmelidir.⁶⁵

60 İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr*, c. III, s. 77; bk. Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 154; Merdâvî, *el-İnsâf fi Ma'rifeti'r-Râcih Mine'l-Hilâf*, s. 201.

61 Muhammed b. Abdullah el-Ğarşî el-Malikî (ö.1101/), *Şerhu Muhtasari Halil*, Dârü'l-Fikr, Beirut, yt, c. III, s. 187.

62 İbrahim Paçacı, "Sefih" *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİBY, Ankara 2006, s. 584.

63 Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 154.

64 Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Hanefî (ö.683/1284), *el-İhtiyâr li Talil'l-Muhtâr*, Thk. Beşar Bekrî Arabî, Dârü'l-Kuba, Dımaşk yt, c. I, s. 366; bk. Ebû Abdullah Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım (v.897/1491), *et-Tâc ve'l-İklil li Muhtasari Halil*, Dârü'l-Kütübü'lmiyye, yy, 1994, c. V, s. 72; Ahmed es-Sâvî, *Bulğatu's-Sâlik li Ekrabi'l-Mesâlik*, Dârü'l-Maarif, yt, yy, c. II, s. 371; Vehbe Zuhaylî, *el-Fikhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*, c. IV, s. 2975.

65 Damad, *Mecme'u'l-Enhur fi Şerhi Multeke'l-Ebhur*, c. II, s. 438.

h-Ateh (Bunama)

Velâyeti ortadan kaldıran sebeplerden biri de ateh (yani bunamadır). İnsanın aklına arız olan bunama insanın bazen akıllı bazen de akıl hastası gibi davranmasına neden olur. Bu durum zekânın yeterince gelişmemesinden kaynaklanabileceği gibi yaşlılıktan da kaynaklanabilir. Bu haletin kendisine arız olduğu yaşlı şahsa bunak (matuh) denir. Bunamış kişilerin akıl hastalarından farkı daha sakin olmaları ve kimseye zarar vermemeleridir. Bu yüzden bunamış kişi ile akıl hastası aynı hükme sahip değildir. Bunamış kimsenin ehliyetinin yetersizliğine karşılık akıl hastasının ehliyeti hiç bulunmamaktadır.⁶⁶

Fakihlerden bazıları bunamış kişiyi mümeyyiz çocuğa bazıları da akıl hastasına benzetmişlerdir.⁶⁷ Bunamış kişi ister mümeyyiz çocuğa ister akıl hastasına benzetilsin velâyetin intikali bakımından aralarında hiçbir fark yoktur. Yani yakın olan bunak velinin velâyeti uzak olan veliye intikal eder. Bu hususta fakihler arasında ihtilaf yoktur.⁶⁸

Şafiilere göre yaşlılıktan dolayı aklında sorun bulunan kimseler ile hastalıktan ötürü aklını kullanamayan kimselerin velâyeti uzak olan velilere geçer.⁶⁹ Bu intikal ise ancak bu durumun uzun süre devam etmesiyle gerçekleşir.

g-İhtilafu'd-Din (Din farklılığı)

Velâyetin akrabalara verilmesinin nedeni akrabalıktan kaynaklanan şefkatin olması ve akrabanın kendi velâyeti altında bulunan kişilerin maslahatını en iyi şekilde gözetecek olmasıdır. Velâyetin belli bir düzen ve sıraya göre verilmesinde ve intikalinde de bu durum etkilidir. Velâyet altında bulunan kimselerin maslahatını en iyi şekilde gözeten ilk aşamada şüphesiz babasıdır. Daha sonra ona yakın olan diğer birinci derecedeki akrabaları gelir. Dolayısıyla velayet şefkat ve merhamet sırasına göre düzenlenmiştir. Bu yüzden baba hayatta olduğu sürece velâyeti başkasına intikal etmez. Velâyeti ortadan kaldıran veya sınırlandıran bir neden varsa ancak velâyeti başkasına intikal eder.

Velâyeti ortadan kaldıran bir diğer neden de din farkıdır. Din farkı insanların birbirlerinden uzaklaşmalarına neden olur ve bazen din her türlü aidiyetin önüne

66 Vehbe Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, c. IV, s. 2972.

67 Savî, *Bülğatu's-Salik li Ekrabi'l-Mesalik*, c. II, s.371; bk. Muhammed b. Ahmed. Ebu Muhammed Bedruddin el-'Aynî (ö.854/1450), *el-Binaye Şerhu'Hidaye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, c. XI, s. 179.

68 Savî, *Bülğatu's-Salik li Ekrabi'l-Mesalik*, c. II, s.371; bk. 'Aynî, *el-Binaye Şerhu'Hidaye*, c. XI, s. 179; Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî 'âlâ Muhtasari'l-Harkî*, c.II, s. 348.

69 Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 154.

geçer. Bu durumda dinleri ayrı olan kişiler arasındaki velâyetin kötüye kullanılması söz konusu olabilir. Bu yüzden dinleri farklı olan kişiler arasında bazı durumlarda nikâh akdi caiz olmadığı gibi⁷⁰ velâyet de söz konusu olamaz. Burada velâyet iki taraflı olarak düşer. Yani ne Müslümanlar gayr-i Müslimlere veli olabilir ve ne gayr-i Müslimler Müslümanlara veli olabilir. Yakın akrabasının Müslüman olmaması durumunda velayet altında bulunan kişinin velâyeti Müslüman olan uzak akrabalara geçer. Akrabaların bulunmaması durumunda da velâyet sultana intikal eder. Bu konuda fıkıhçılar arasında ihtilaf yoktur.⁷¹

i-İhram (Hac veya umreye niyet etmek)

Normal hayatta insana mübah olan birçok şey hac ve umreye niyet eden kimseye mekruh veya haramdır. Zira bu ibadetlere niyet eden kişinin kalbi Allah'tan başka ve dünyevi işlerle meşgul olmamalıdır. Hac ve umreye niyet eden (muhrim) kişinin bu durumda velâyetini kullanması haram veya mekruhtur. Çünkü ihrama giren bir şahıs dünyevi işlerden olan evlenme ve evlendirmeden uzak durmalıdır.

İhramlı kişinin evlenmesi veya başkasını evlendirmesi meselesi fakihler tarafından tartışılmıştır. Hanefilere göre ihramlı kişinin evlenmesi ve başkasını evlendirmesi mekruh olmakla birlikte sahihtir.⁷² Dolayısıyla Hanefilere göre ihramdan dolayı velâyetin intikali söz konusu değildir. Hanefi fıkıhçılar bu konuda nakledilen “İhramlı olan kişi evlenemez ve evlendiremez”⁷³ mealindeki hadisi cinsi münasebette bulunmak ve buna izin vermek anlamında değerlendirmişlerdir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak İbn Abbas'tan rivayet edilen “Peygamber ihramlı iken evlendi”⁷⁴ hadisini delil kabul ederek ihramlı kişinin nikâh akdini caiz görmüşlerdir.⁷⁵

Cumhur ise “İhramlı olan kişi evlenmez ve evlendiremez” hadisinde geçen nikâh kelimesini akit manasında değerlendirmiş ve hadisteki nehyi yasaklama anlamında ele alarak ihramlı kişinin nikâh akdini fasit bilmişlerdir.⁷⁶ Ancak Şafîî fakihlere göre

70 Bk. Ümit Güler, xvii. Ve xviii. Yüzyıl Kıbrıs Kadi Sicilleri Işığında İslâm Aile Hukuku Açısından Müslüman-Zimmi İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme, Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri merkezi Dergisi, Yıl 1, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2015, s.65.

71 Serahsî, *el-Mebsût*, c. IV, s. 223; bk. Muhammed 'Urfe ed-Dusûkî, (ö.1230/1815), *Hâşşyetu'd-Dusûkî 'ale's-Şerhi'l-Kebîr*, Thk. Muhammed 'Alîş, Dârü'l-Fikr, Beyrut ty, c. II, s. 231; Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb*, c. XVI, s. 161; İbn Kudâme, *el-Muğni fî Fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*, c. VII, s. 27.

72 İbn Nuceym, *el-Bahru'r-Râ'ik Şerhu Kenzi'l-Hakâ'ik*, c. III, s. 112.

73 İbn Hanbel, *Müsnedu Ahmed b. Hanbel*, c. I, s. 463.

74 İbn Hanbel, *Müsnedu Ahmed b. Hanbel*, c. IV, s. 255.

75 Serahsî, *el-Mebsût*, c. III, s. 191.

76 Ebû Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şâfiî (ö.204/820), *el-Umm*, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut 1393,

bu hususta yakın olan kişinin velâyeti uzak olan akrabalar yerine sultana geçer. Çünkü burada yakın olan velinin velâyeti geçici bir nedenden ötürü elinden alınmış ancak ortadan kalkmamıştır.⁷⁷

III. Değerlendirme

Fakihlerin velâyet konusuyla ilgili görüşleri incelendiğinde velâyete muhtaç kişilerin haklarının zail olmaması amacıyla velinin akıl, baliğ, reşit ve Müslüman olması şartını zikrettikleri görülecektir.⁷⁸ Bununla beraber veli görevini yapmadığı takdirde veya görevini yapmasına engel bulunduğu velâyet yetkisinin başka kişilere geçeceği fakihler tarafından ifade edilmiştir.

Keza velâyetin intikali meselesinde fakihlere göre velinin evlendirme görevinden kaçınması durumunda velinin söz konusu velayeti düşer. Ancak velâyetin kime geçeceği konusunda fıkıhçılar arasında ortak bir görüş bulunmamaktadır. Malikilere ve Şafiilere göre velâyet sultana veya kadıya geçer.⁷⁹ Hanefi ve Hanbelîlere göre de velâyet yakın olan veliden uzak veliye geçer.⁸⁰

Hanefî, Malikî ve Hanbelîlere göre veli hazır bulunmazsa veya kasr mesafesinde olursa velâyet yetkisi uzak veliye geçer. Yakın velinin velâyetinin sultana geçmeyerek uzak olan veliye geçmesi bir zulmün olmaması şartına bağlıdır. Ancak zulmün olması durumunda zulmün ortadan kalkması amacıyla sultana başvurulur. Bu durumda sultan velâyet yetkisini kullanır. Bununla beraber velinin bulunmaması durumunda da sultan ve hakim velâyet sahibi olur. Birçok velinin bulunması durumunda ise sultanın velayeti söz konusu olamaz.⁸¹

Şafiilere göre yakın veli uzak bir yerde ve kasr mesafesinde olduğunda kadının denk bir erkekle evlenmek istemesi durumunda velâyetin intikali söz konusu olur.

c. V, s.78; bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, c. II, s. 45; İbn Kudâme, *el-Kâfî fî Fıkhi'l-İmam Ahmed*, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, yy, 1994, c. I, s. 485.

77 Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 156.

78 Ebû'l-Hasan Ali b. Abdusselam et-Tusulî (v. 1258/1843), *el-Behce fî Şerhi't-Tuhfe*, Thk. M - hammed Abdulkadir Şahin, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Birinci Baskı, yy, Beyrut 1998, c.I, s. 400; Abdurrahman b. Abdullah el-Ba'î el-Hanbelî (v. 1192/1778), *Keşfu'l-Muhâdarât*, Thk. Muhammed b. Nasir el-'Acemî, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmîyye, Beyrut 2002, c. II, s. 586; Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 154-155.

79 'Alîş, *Menhu'l-Celîl Şerhun 'alâ Muhtasari Seyyid Halîl*, c. III, s. 293; bk. Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, c.III, s. 153.

80 Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî 'alâ Muhtasari'l-Harkî*, c. II, s. 333; bk. Damad, *Mecme'u'l-Enhur fî Şerhi Multeke'l-Ebhur*, c. I, s. 339.

81 Ebu Zehra, *el-Ahvalu's-Şahsiyye*, s. 116.

Ancak bu velâyet uzak olan velilere geçmez. Yakın velinin yerine sultan velâyet yetkisini kullanır. Zira yakın velinin velâyeti ortadan kalkmamıştır ve sadece kasr mesafesinde olduğu için velâyet yetkisini kullanamayacaktır. Bu yüzden sultan ona vekâleten velâyet yetkisini kullanır.⁸²

Şafiilerin bu görüşü ihramlı olan velinin velâyeti hakkında da geçerlidir. Bu konuda cumhurun görüşü daha isabetli görünmektedir. Zira bütün fıkıhçılar bu konuda Peygamber (s.a.s.)’den rivayet edilen “*Velisi olmayan kimsenin velisi sultandır*”⁸³ hadisine dayanak kabul etmektedirler. Hadis zahiri itibariyle velâyetin sultana geçmesini velinin bulunmaması şartına bağlamaktadır. Şafiilerin örneklerinde mecazi veli, cumhurun örneklerinde ise hakiki veli bulunmamaktadır. Nitekim bir kelimenin hakiki manası mevcutsa mecazi manasına başvurulmaz. Verilen örneklerin hepsinde hakiki manayı kastetmek mümkündür. Bununla birlikte velâyetin akrabalara verilmesinin nedeni akrabaların şefkatidir. Yakın olan kişilerin velâyetinin uzak olan akrabalara intikal etmesi durumunda şefkatten bahsedilebilir ama sultana geçmesi durumunda şefkatten bahsedilemez.

Velâyet konusunda fıkıhçılar arasında tartışılan diğer bir mesele de fisk (itaatten ayrılma) meselesidir. Hanefîlere ve Malikîlere göre velinin büyük günah işleyen bir fâsık olması velâyet yetkisine engel değildir.⁸⁴ Zira önemli olan velinin, velâyeti altında bulunan kişilerin maslahatını gözetmesidir. Maslahatın gözetilmesi meselesinin de adaletle bir ilgisi yoktur. Fakat isyanda aşırı olan ve haysiyetinin çığnemesinden rahatsız olmayan bir kimse olması durumunda velinin velâyet yetkisi elinden alınır. Ancak her şeye rağmen velâyeti altında bulunan kişilerin maslahatlarını gözetirse yani velayeti altındaki kişileri onlara denk kimselerle ve mehr-i misil ile evlendirirse velâyeti yine de geçerli olur.⁸⁵

Hanefî ve Malikî fıkıhçılar bu konuyla ilgili olarak rivayet edilen “*kızlarınızı evlendiriniz*”⁸⁶ hadisine ve insanların temayüllerine binaen veli için adaleti şart koşmamışlardır. Zira bu hadisteki evlendiriniz sığası genel ifade olup fasık ve fasık olmayan herkesi kapsamaktadır.⁸⁷

82 Nevevî, *el-Mecmû’ Şerhu’l-Muhezzeb*, c. XVI, s. 163; bk. Şirbinî, *Muğni’l-Muhtâc*, c. III, s. 157.

83 İbn Hanbel, *Müsnedu Ahmed b. Hanbel*, c. XXXII, s. 200.

84 İbn Abidin, *Reddü’l-Muhtâr ‘ale’d-Dürri’l-Muhtâr*, c. III, s. 54; bk. Halvetî, *Bülğatu’s-Salîk li Ekrabi’l-Mesalîk*, c. II, s. 371; Ebu Zehra, *el-Ahvalu’s-Şahsiyye*, s. 126.

85 İbn Abidin, *Reddü’l-Muhtâr ‘ale’d-Dürri’l-Muhtâr*, c. III, s. 54.

86 Dârekutnî, *Sünenü ed-Dare Kutnî*, c. IV, s. 323.

87 Ebu Zehra, *el-Ahvalu’s-Şahsiyye*, s. 126.

Şafiî ve Hanbelî fakihler ise Peygamberden rivayet edilen “*Adil iki şahit, reşît ve güvenilir veli olmadan nikâh olmaz*”⁸⁸ hadisine dayanarak velinin adaletini şart koşmuşlardır. Buna binaen kötü işlerle uğraşan, büyük günahları işleyen ve küçük günahları işlemekte ısrarcı olan kişi fasık sayılır ve velâyeti geçersiz olur.⁸⁹ Bu konuda Hanefî ve Malikî fakihlerin görüşü zamanımızın gereksinimlerine daha uygun görünmektedir. Zira bu asırda büyük günah işlemeyen ve küçük günahlarda ısrarcı olmayan kişiler çok azdır. Bu şartın ifası durumunda birçok kişinin velayetinin elinden alınıp uzak olan akrabalara verilmesi gerekir. Uzak akrabalar da bu durumda olursa -ki onlar da bundan istisna değillerdir- velâyet sultana geçer. Bu işlemin ne kadar zor olduğu ortadadır. Yani bu şartın uygulama alanı yoktur. Nitekim Şafiî fakihlerden Gazzalî ve kendisinden sonra gelen birçok fakihe göre fısın herkesi kapsadığı ve bundan korunmanın zor olduğu bir dönemde fısktan ötürü velinin velâyeti düşmez.⁹⁰

Sonuç

Velâyet ister icbârî ve ister ihtiyari olsun bazı nedenlerden dolayı kısıtlanır veya ortadan kalkar. Bu incelememizde ifade edildiği üzere velâyeti ortadan kaldıran veya sınırlandıran nedenler şunlardır:

1. Adl (velinin evlendirmeden imtina etmesi): Evlenmek isteyen kız kendine denk birini bulursa kızın velisi kızı o kişiyle evlendirmelidir. Velinin evlendirmeye yanaşmaması halinde kız konuyu mahkemeye taşır ve böylece yakın olan velinin velâyeti düşer. Bazı fıkıhçılara göre ise kızın velâyeti sultana geçer. Bazılarına göre de yakın olan velinin velâyeti uzak olan veliye geçer.

2. Ğaybet (hazır bulunmamak): Yakın akraba hazır olmadığı zaman velayet altındaki kızın haklarının zail olmaması için Hanefî ve Hanbelîlere göre velâyet yakın akrabadan uzak akrabaya geçer. Malikî ve Şafiîlere göre de velâyet sultana geçer.

3. Fısk (İtaatten ayrılmak): Hanefî ve Malikîlere göre velinin fâsık olması ve büyük günahları işlemesi velâyet yetkisine engel değildir. Ancak Şafiî ve Hanbelî fıkıhçılar velinin adaletini şart koşmuşlardır.

4. Siğar (Küçüklük): Çocuklar için velâyet söz konusu değildir. Bu konuda fıkıhçılar arasında fikir birliği yoktur.

88 Dare Kutnî, *Sünenü ed-Dare Kutnî*, c. IV, s. 460.

89 Buhûtî, *Şerhu Muntehe'l-İrâdât*, c. II, s. 640; bk. Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 155.

90 Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, c. III, s. 155.

5. Ubuûdiyyet (Kölelik): Kölelerin tasarrufları efendilerine bağlı olduğu için velâyetleri söz konusu değildir. Bu konuda fıkıhçılar arasında ihtilaf yoktur.

6. Cunûn (Akıl hastası): Mutbak ve mutbak olmayan akıl hastalıklarının hükümleri farklıdır. Bütün mezheplere göre mutbak olan akıl hastasının velâyeti uzak veliye intikal eder. Mutbak olmayan akıl hastasının velâyeti başka kişilere intikal etmez ve söz konusu kişinin kendine gelmesi beklenir.

7. Sefih (Akıl zayıflığı): Bazı fakihler velinin şartları arasında rüştü zikrederken bazıları da bunu zikretmemişlerdir. Rüştü şart koşanlara göre bunun zıddı olan sefih veli olamaz.

8. Ateh (Bunama): Bunak kişi ister mümeyyiz çocuğa ister akıl hastasına benzetilsin velâyetin intikali bakımından aralarında fark yoktur. Yani bunak velinin velâyeti uzak olan velilere intikal eder. Bu konuda da fıkıhçılar arasında ihtilaf yoktur.

9. İhtilafu'd-din (Din Farkı): Dinleri farklı kişiler arasında velâyet söz konusu değildir. Bu velâyetin düşmesi iki taraflıdır. Yani ne Müslümanlar gayr-i Müslimlere veli olabilir ne de gayr-i Müslimler Müslümanlara veli olabilir.

10. İhram (Hac Veya Umreye Niyet Etmek): Cumhur, ihramlı kişinin nikâh akdini fasit bilmektedir. Hanefiler ise ihramlı kişinin nikâh akdini mekruh bilmektedirler.

KAYNAKÇA

- 'Abderî, Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım Ebû Abdullah (v. 897/1491), et-Tâc ve'l-İklîl li Muhtasari Halîl, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, yy 1994.
- 'Alîş, Muhammed, Menhu'l-Celîl Şerhun 'alâ Muhtasari Seyyîd Halîl, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1989.
- Aslan Bedri, İslâm Ticâret Hukukuna Göre Cehâlet Ve Güncel Akitlere Etkisi, Dicle Üniversitesi, 2015, (basılmamış doktora tezi).
- Attar, Fahrettin, "Nikâh", DÎA, İstanbul 1993. c. 33, s. 112.
- 'Aynî, Muhammed b. Ahmed. Ebu Muhammed Bedruddin (v. 854/1450), el-Binaye Şerhu'Hidaye, Daru'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut, 2000.
- Ba'li, Abdurrahman b. Abdullah el-Hanbelî (v. 1192/1778), Keşfu'l-Muhâdarât, Thk. Muhammed b. Nasır el-'Acemî, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmîyye, Beyrut 2002.
- Behûtî, Mansûr b. Yunus b. İdris (v. 1050/1640), Şerhu Muntehe'l-Îrâdât, Dârü 'Alemlî'l-Kütüb, yy, 1993.
- _____, Mansûr b. Yunus b. İdris, Şerhu Muntehe'l-Îrâdât, Dârü 'Alemlî'l-Kütüb, Beyrut 1996.
- Cemel, Süleyman el-Cemel (v. 1204/1790), Hâşiyetu'l-Cemel 'ale'l-Menhec, Dârü'l-Fikr, Beyrut ty.
- Cüveynî, Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf b. Muhammed el-Cüveynî (478), Nihayetu'l-Matlab fi Dirayeti'l-Mezheb, Thk. Abdulazim Mahmud ed-Dîb, Daru'l-Minhac, yy, 2007.
- Damad, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman (v. 1078/1668), Mecme'u'l-Enhur fi Şerhi Multeke'l-Ebhur, Thk. Halil İmran el-Mansur, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut 1998.
- Dare Kutnî, Ali b. Ömer b. Ahmed el-Bağdadî (v. 385/995), Sünenü ed-Dare Kutnî, Thk. Şuayb el-Arnaut, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 2004.
- Dusûkî, Muhammed 'Urfe (v. 1230/1815), Hâşiyetu'd-Dusûkî 'ale's-Şerhi'l-Kebîr, Thk. Muhammed 'Alîş, Dârü'l-Fikr, Beyrut ty.
- Ebu Zehra, Muhammed, el-Ehvalü's-Şahsiyye, Daru'l-Fikri'l-Arabî, Kahire, 2005.
- Ebû'l-Hasan, Ali b. Abdüsselam (v. 1258/1843), el-Behce fi Şerhi't-Tuhfe, Thk. Muhammed Abdulkadir Şahin, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Birinci Baskı, yy, Beyrut 1998.
- Ebû İshâk, Burhânuddîn İbrahim b. Muhammed b. Abdillâh (v. 884/1479), el-Mubdî' Şerhu'l-Muknî, Dârü 'Alemlî'l-Kütüb, Riyâd 2003.
- Ensarî, Şeyhu'l-İslâm Zekerîyya (v. 926/1520), Esne'l-Metâlib fi Şerhi Ravdi't-Tâlib, Thk. Muhammed Muhammed Tamir, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Birinci Baskı, Beyrut 2000.
- Ğarşî, Muhammed b. Abdullah el-Malikî (v. 1101/), Şerhu Muhtasari Halil, Daru'l-Fikr, Beyrut, yt.
- Halvetî, Ahmed b. Muhammed (v. 1241/1825), Bülğatu's-Salik li Ekrabi'l-Mesalik, Daru'l-Maarif, yy, yt.
- Haydar, Ali (v. 1853/1935), Dürerü'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm, Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye, Beyrut ty.
- İbn Hanbel, Ahmed b. Hanbel Ebû Abdullah eş-Şeybânî (v. 241/855), Müsnedu Ahmed b. Hanbel, Thk. Şuayb el-Arnaut ve Aherûn, Müessesetu'r-Risâle, yy, 2001.

- İbn Abidin, Muhammed Emîn (v. 1252/1836), Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1992.
- İbn Nüceym, Zeynuddîn b. Nüceym el-Hânefi, (v. 970/ 1563), el-Bahru'r-Râ'ik Şerhu Kenzi'l-Hakâ'ik, Dârü'l-Marîfe, Beyrut ty.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Endülüsî (v. 595/1198), Bidâyetu'l-Müctehid ve Nihâyetu'l-Muktesid, Daru'l-Hadis, Kahire, 1975.
- İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî (v. 620/1223), el-Muğni fî Fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî, Dârü'l-Fikr, Beyrut 1405.
- İbn Hanbel, Ahmed b. Hanbel Ebû Abdullah eş-Şeybânî (v. 241/855), Müsnedu Ahmed b. Hanbel, Thk. Şuayb el-Arnâvût ve Aherûn, Müessesetu'r-Risâle, yy, 2001.
- Güler, Ümit Güler, xvii. Ve xviii. Yüzyıl Kıbrıs Kadi Sicilleri İşliğinde İslâm Aile Hukuku Açısından Müslüman-Zimmî İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme, Yakın Doğu Üniversitesi, İslam Tetkikleri merkezi Dergisi, Yıl 1, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2015, s.65.
- Karâfi, Şihâbuddîn Ahmet b. İdrîs (v. 684/1285), ez-Zahîre, Beyrut 1994.
- Kasanî, Alâuddîn el-Kâsânî (v. 587/1191), Bedâi'u's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi' Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut 1982.
- Köse, Saffet, İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velâyet, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, Yıl 2003.
- Komison, el-Mu'cemu'l-Vasit, Dördüncü Baskı, Mektebetu't-Şurûk ed-Devliyye, yy, 2004.
- Küluzanî, Mahfuz b. Ahmed b. el-Huseyn el-Küluzanî, el-Hidaye ala Mezhebi'l-İmâm Ebi Abdillah Ahmed b. Hanbel, Muessesetu Ğiras, yy, 2004.
- Maverdî, Ali b. Muhammed b. Muhammed Ebû'l-Hasan el-Basrî el-Bağdâdî (v. 450/1058), el-Hâvî fi Fikhi's-Şâfiî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, yy 1994.
- Merdavî, Ebû'l-Hasan Ali b. Süleyman ed-Dımaşkî es-Sâlihi (v. 885/1480), el-İnsâf fî Ma'rîfeti'r-Râcih Mine'l-Hilâf, Birinci Baskı, Dârü İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut 1419.
- Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Haneffî (v. 683/1284), el-İhtiyâr li Talîli'l-Muhtâr, Thk. Beşşar Bekrî Arabî, Dârü'l-Kuba, Dımaşk yt.
- Nefrâvî, Ahmed b. Güneym b. Sâlim (v. 1126/1714), el-Fevâkihu'd-Devânî 'âlâ Risâleti İbn Ebî Zeyd el-Kayravanî, Daru'l-Fikr, yy, 1995.
- Nemerî, Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdalberr b. Asim el-Kurtubî en-Nemerî (v. 463/1071), el-Kâfi fî Fikhi Ehli'l-Medîne, Thk. Muhammed Muhammed Ahid, Mektebetu'r-Riyâd el-Hadîse, Riyâd 1980.
- Nevevî, Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref b. Murrî (v. 676/1277), el-Mecmû' Şerhu'l-Muhezzeb, yy, yt.
- Paçacı, İbrahim, "Nikâh" Dini Kavramlar Sözlüğü, DİBY, Ankara 2006.
- Remlî, Muhammed b. Ebî'l-Abbas, Ahmed b. Hamza Şahabuddin (v. 1004/1595), Nihayetu'l-Muhtac ila Şerhi'l-Minhac, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1984.
- Salebî, Abdulvehhab b. Ali b. Nasr es-Salebî el-Bağdadî el-Malikî, (v. 422/1030), el-Telkîn fi'l-Fikhi'l-Malikî, Daru'l-Kütübi'l-İlmîyye, yy, 2004.
- Sâvî, Ahmed es-Sâvî, Bulğatu's-Sâlik li Ekrabi'l-Mesâlik, Dârü'l-Maarif, yy, yy.

- Serahsî, Muhammed b. Ahmet b. Ebî Sehl Ebû Bekir es-Serahsî (v. 483/1090), el-Mebsût, Daru'l-Marîfe, Beyrut, 1993.
- Şâfiî, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris (v. 204/820), el-'Umm, Dârü'l-Ma'rîfe, Beyrut 1393.
- Şîrâzî, İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şîrâzî, (v. 476/1083), el-Muhezzeb fî Fıkhî'l- İmam eş-Şâfiî, Daru'l-Kütübi'l-İlmîyye, yy, yt.
- Şirbinî, Muhammed el-Hatîb eş-Şirbinî (v. 977/1570), Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rîfeti Meânî Elfâzi'l-Minhâc, yy, ty.
- Tusûlî, Ebû'l-Hasan Ali b. Abdusselam (v. 1258/1843), el-Behce fî Şerhi't-Tuhfe, Thk. Muhammed Abdulkadir Şahin, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Birinci Baskı, yy, Beyrut 1998.
- Trâblûsî, Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman Ebû Abdullah el-Mağribî (v. 954/1547), Mevâhibu'l-Celîl li Şerhi Muhtasarı'l-Halîl, Thk. Zekeriyya 'Umeyrât, Dârü 'Âlemi'l-Kütüb, Medîne 2003.
- Üstün, İsmail Safa, (Velâyet), DİA, İstanbul 1993.
- Zebidî, Ali b. Muhammed el-Haddadî el-Hanefî (v. 800/1397), ec-Cevheretu'n-Neyyire ala Muhtasarı'l-Kudurî, el-Matbaatu'l-Hayriyye, yy, 1322.
- Zerkeşî, Muhammed b. Abdullah ez-Zerkeşî el-Mısrî el-Hanbelî (v. 772/1371), Şerhu'z-Zerkeşî 'âlâ Muhtasarı'l-Harkî, Thk. Abdulmunim Halil İbrahim, Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, Beyrut 2002.
- Zeylâî, Fahrüddîn Osmân b. Ali ez-Zeylâî el-Hanefî (v. 743/1342), Tebyînu'l-Hakâ'ik Şerhu Kenzi'd-Dakâ'ik, Metbaatu'l-Kübra, Kâhire 1313.
- Zuhaylî, Vehbe, el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu, Dârü'l-Fıkr, Dımaşk 2004.